

УДК 808.5:811.162.1

Ранюк О. П.

СУЧАСНИЙ СТАН НАВЧАННЯ РИТОРИКИ МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ У ВНЗ УКРАЇНИ ТА ПОЛЬЩІ

У статті проаналізовано сучасний стан риторичної підготовки філологів польської мови у ВНЗ України та Польщі. Визначено основні переваги навчальних дисциплін, що сприяють розвитку риторичних навичок студентів-філологів, а також проблеми, що не дозволяють студентам повноцінно опанувати філологічний фах.

Ключові слова: *риторика, риторична підготовка, вища школа, навчальний план, польська мова.*

Становлення української державності – складний і тривалий процес. Реформи в суспільстві і, зокрема, в освіті тісно пов'язані з підготовкою висококваліфікованих фахівців різних спеціальностей, творчих особистостей, готових до постійного самовдосконалення. Коли мова йде про підготовку філолога, то в цьому випадку варто зазначити, що необхідно формувати фахівця, здатного ефективно використовувати мовленнєві навички та опанувати мистецтво слова. Саме це повинно спонукати суспільство до пошуку нових шляхів удосконалення навчально-виховного процесу у вищій школі.

Курс риторики, як навчальна дисципліна, відіграє важливу роль у підготовці філологів польської мови. В наш час ця дисципліна є однією з базових у навчанні студентів філологічних спеціальностей. Н. Голуб вважає, що риторична освіта є одним з найбільш важливих і перспективних сучасних лінгводидактичних напрямів [2]. У зв'язку з цим актуальним є, на нашу думку, аналіз та порівняння формування риторичних умінь у підготовці філологів польської мови в Україні та Польщі.

Виходячи з аналізу літературних джерел та електронних ресурсів, можна стверджувати, що питання викладання риторики у майбутніх філологів польської мови є малодослідженим. Останнім часом з'являються праці, що досліджують формування риторичного потенціалу фахівців гуманітарної сфери (Я. Білоусова), соціокультурної (В. Романова), юристів (В. Молдован), соціальних педагогів (А. Первушина). У цих дисертаційних роботах розглянуто особливості фахової підготовки, обов'язковим компонентом якої є риторичний. Також створюються авторські програми, видаються підручники, посібники, хрестоматії, словники, розробляються сучасні системи навчання (автори – С. Абрамович, Н. Бабич, Н. Голуб, Л. Мацько, О. Мацько, Н. Онуфрієнко, Г. Сагач та інші), проте не всі праці та запропоновані ідеї щодо вдосконалення системи риторичної освіти беруться до уваги. Основною причиною цього є недостатня кількість годин в Україні на вивчення риторики філологами польської мови. Актуальність статті зумовлена ще й тим, що недостатньо уваги надається риторичній підготовці філологів, а це вкрай необхідно в сучасних умовах здобуття вищої освіти.

Мета статті – проаналізувати та обґрунтувати сучасний стан і завдання навчання риторики майбутніх філологів польської мови в Україні та порівняти ці результати з навчанням риторики філологів у Польщі.

Вища школа протягом багатолітньої історії своєї діяльності набула великого досвіду підготовки висококваліфікованих кадрів. Сьогодні вищі навчальні заклади отримали право на розробку навчальних планів і, тим самим, на відображення в них свого науково-педагогічного досвіду у підготовці спеціалістів. Це відбулося, завдяки змінам у вищій освіті та на виконання Закону України "Про вищу освіту", що передбачає автономію вищого навчального закладу – самостійність, незалежність і відповідальність вишу у прийнятті рішень стосовно розвитку академічних свобод, організації освітнього процесу, наукових досліджень, внутрішнього управління, економічної та іншої діяльності [3].

Навчальний план – основний нормативний документ закладу освіти, за допомогою якого здійснюється організація навчального процесу. Навчальний план містить у собі розподіл залікових кредитів між дисциплінами, графік навчального процесу, а також план навчального процесу за семестрами, який визначає перелік та обсяг вивчення навчальних дисциплін, форми проведення навчальних занять та їх обсяг, форми проведення поточного та підсумкового контролю, державної атестації [1].

Навчальна програма дисципліни визначає її місце і значення у процесі формування фахівця, її загальний зміст, знання та уміння, яких набуває студент у результаті вивчення предмету. Навчальна програма дисципліни містить у собі дані про її обсяг (у годинах та кредитах), перелік тем та видів занять, дані про підсумковий контроль тощо [1]. Відповідно, програма є методичним документом, що служить основою для викладання дисципліни.

Для того, щоб визначити результативність та ефективність розвитку риторичних умінь у майбутніх філологів польської мови, варто з'ясувати можливості навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі щодо риторичної підготовки.

Насамперед розглянемо, як реалізується риторична підготовка у ВНЗ України. Для аналізу риторичної підготовки філологів польської мови ми обрали декілька ВНЗ, зокрема Хмельницький національний університет, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини та Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки.

У Хмельницькому національному університеті студенти спеціальності "Філологія. Переклад (польська, російська мови)" вивчають дисципліну "Риторика", яка викладається лише на 4 курсі у II семестрі, що не дозволяє розвивати риторичні вміння на початковому етапі вивчення польської мови. Мета дисципліни – підготовка висококваліфікованих спеціалістів шляхом формування високого рівня риторичної освіченості та ораторської майстерності. Завдання – засвоєння теоретичних основ риторики й оволодіння практичними навичками побудови ораторських промов; організаційно-методичне забезпечення майбутнього філолога умінням ґрунтовно і логічно подавати інформацію, забезпечуючи її системою аргументів; умінням цивілізовано переконувати та спростовувати думки опонента; навичками міжкультурної комунікації та мовленнєвої культури.

Програма цієї дисципліни включає такі теми: "Генезис феноменів "ораторське мистецтво", "риторика", "красномовство", "неориторика", "Зміст риторики. Риторичний канон", "Класичне підґрунтя риторичної науки і ораторського мистецтва", "Ораторія", "Риторика мовлення і ситуація спілкування", "Мистецтво публічного спору". Позитивним є те, що у процесі вивчення риторики студенти оволодівають знаннями з історії та теорії риторики, вивчають становлення та розвиток класичної риторики й слов'янського красномовства, етапи риторичної діяльності, ознайомлюються з основними поняттями, законами риторики, жанрами та стилями публічного мовлення. Навчання здійснюється у різноманітних формах: лекції, практичні заняття, самостійна робота тощо.

Проте існує низка значних недоліків. По-перше, головним недоліком є вивчення риторики аж на 4 курсі, оскільки для філолога професійно необхідним є вміння розмовляти, спілкуватися, розвивати навички публічних промов, а це потребує часу, і таке вміння необхідно розвивати з перших курсів. Другим недоліком є обмежена кількість годин, на вивчення риторики відводиться лише 72 години (12 годин лекцій, 12 годин практичних занять і 48 годин самостійної роботи студентів). Такий обсяг годин з риторичної підготовки як професійно необхідної для майбутніх філологів вважаємо недостатнім. Саме ця кількість годин не дозволяє реалізувати мету та завдання робочої програми дисципліни "Риторика".

В Уманському державному педагогічному університеті ім. П. Тичини на спеціальності "Польська мова" основою риторичної підготовки є дисципліна "Педагогічна риторика", яка вивчається студентами на 5 курсі. Загалом, на цю дисципліну виділено 3 кредити – 90 годин, з яких 16 годин лекцій, 10 годин практичних занять, 10 годин лабораторних занять і 54 години самостійної роботи студентів. Метою "Педагогічної риторики" є оволодіння майбутніми філологами професійними мовленнєвими уміннями.

У процесі вивчення дисципліни студенти-філологи, окрім набуття теоретичних знань (історії розвитку риторики, законів риторики, організаційних форм педагогічного мовлення тощо), оволодівають необхідними в практичній діяльності вміннями, зокрема, вмінням використовувати невербальні засоби спілкування у взаємозв'язку з мовленнєвими; впливати на слухачів у процесі спілкування з ними; встановлювати контакт зі співрозмовником (аудиторією); логічно викладати навчальний матеріал; захоплювати увагу аудиторії в процесі викладу цього матеріалу; проводити ділову бесіду. Проте, на нашу думку надто пізно вивчається цей курс, хоч на його засвоєння і виділено достатню кількість годин.

Проаналізувавши робочі плани спеціальності "Польська мова та література" Східноєвропейського університету ім. Лесі Українки, ми не знайшли жодної дисципліни, яка б стосувалася риторичної підготовки філологів.

З метою аналізу змісту риторичної підготовки студентів у Польщі ми розглянули чинні навчальні плани та програми спеціальності "Філологія. Польська мова". Система навчання у Польщі дещо відрізняється від української. Зокрема, у перші три роки вивчаються загальнообов'язкові дисципліни, що стосуються вивчення польської мови, польської літератури, історії мови. Після трьох років студент обирає одну або ж декілька з наступних спеціальностей: *specjalność nauczycielska* (педагогічна спеціальність), *specjalność dokumentalistyczno-bibliotekarska* (документалістично-бібліотечарська спеціальність), *specjalność wydawnicza* (видавнича спеціальність), *specjalność dziennikarska* (журналістська спеціальність), *specjalność logopedyczna* (логопедична спеціальність), *specjalność komunikacja kulturowa* (спеціальність "комунікація культур"), *specjalność artystycznoliteracka* (артистично-літературна спеціальність).

Тепер більш детально розглянемо кожну з них та дізнаємося про елементи риторичної підготовки, тобто про дисципліни, які мають значення для нашого дослідження.

Specjalność nauczycielska (педагогічна спеціальність) включає в себе лише предмет: "Emisja głosu" ("Проблема голосу"). Під час вивчення курсу "Emisja głosu" ("Проблема голосу") студент отримує інформацію про мовлення (дихання, творення та формування голосу), будову та роботу гортані під час фонації, явище резонансу і його ефективне застосування, профілактику захворювань голосу, гігієнічність голосової поведінки / використання вчителем голосу, виразність голосу завдяки артикуляційній та фонетичній правильності, модуляцію голосу, інтонації, фразування, основи презентації вчительської професії, специфіку голосу викладачів іноземних мов.

Specjalność dziennikarska (журналістська спеціальність): *Stylistyka praktyczna* ("Практична стилістика"), *Techniki pozyskiwania i gromadzenia informacji* ("Техніки пошуку та нагромадження

інформації") "Komunikacja interpersonalna" ("Міжособистісне спілкування"), "Komunikowanie masowe" ("Масова комунікація"), "Retoryka i erystyka" ("Риторика і еристика").

Основною метою курсу "Stylistyka praktyczna" ("Практична стилістика") є підготовка студентів до написання текстів різних типів, особливо наукових. Студенти вивчають загальні принципи побудови тексту (делімітація та когерентність тексту, композиція тексту, обрамлення) польською мовою у різних функціональних стилях з різними формами вираження (у тому числі наукові статті, дисертації, огляди, звіти, прес-релізи, резюме). Знання, отримані в процесі аналізу тексту, підпорядковані набуттю практичних навичок, зокрема, студенти вчаться будувати текст, обирати форми висловлення теми і вибір відповідних засобів вираження.

Мета курсу "Techniki pozyskiwania i gromadzenia informacji" ("Техніки пошуку та нагромадження інформації") – підготовка студентів до ефективного пошуку, відбору та збору інформації з різних джерел, як електронних, так і традиційних. Студент дізнається про сучасні джерела інформації, методи та інструменти для ефективного їх використання та упорядкування.

Курс "Komunikacja interpersonalna" ("Міжособистісне спілкування") знайомить студентів з основними питаннями, що стосуються міжособистісного спілкування у постмодерністських суспільствах. Цей курс розглядає також теорії комунікації, типи, форми і методи комунікації, внутрішні та зовнішні бар'єри у процесі спілкування.

Курс "Komunikowanie masowe" ("Масова комунікація") досліджує поняття "масова комунікація", вплив засобів масової інформації на аудиторію, розглядає інтернет як нове середовище та його вплив.

Курс "Retoryka i erystyka" ("Риторика і еристика") охоплює основні поняття риторики. Він представлений в каноні класичної риторики і сучасних розумінь риторики. Студентам пояснюють різницю між риторикою і евристикою, а також концепції мовних переконань і маніпулювань. Студенти вивчають шляхи створення мовної картини світу та їх переконливе значення. Представлено різницю між раціональним і емоційним переконанням, типологічні аргументи і полемічні прийоми. Частина курсу присвячена аналізу публічних промов для використання у своїх риторичних стратегіях (з особливим акцентом на журналістських текстах). Студенти також мають можливість практикувати риторичні навички, беручи участь в освітніх іграх та створенні й аналізі власних текстів.

Specjalność komunikacja kulturowa (комунікація культур): "Teoretyczne podstawy komunikacji językowej" ("Теоретичні основи мовної комунікації"). Курс "Teoretyczne podstawy komunikacji językowej" ("Теоретичні основи мовної комунікації") надає студентам знання з основних понять мовної комунікації і дозволяє набутти навички, необхідні для аналізу тексту.

Як бачимо, найбільше уваги розвитку риторичних умінь надається на спеціальності "Журналістика", адже окрім предметів, дотичних до риторики, окремим курсом вивчається також "Риторика і еристика". Цей предмет вивчається 2 семестри. На вивчення риторики відводиться загалом 120 годин, з яких 30 годин лекційних і 30 годин практичних занять та 60 годин самостійної роботи (40 годин – підготовка до колоквиуму та 20 годин – підготовка до занять).

Велику увагу під час вивчення риторики надають практичним заняттям. Серед основних методів під час вивчення риторики є інформаційний виклад, пояснення, дидактичні ігри (ситуаційні), дидактичні дискусії, вправи, перегляд фільмів, телепередач. Після вивчення курсу "Риторика та еристика" студент володіє поняттями з риторики та еристики, пов'язаними з механізмами комунікації; вміє ідентифікувати, описувати та класифікувати основні риторичні та еристичні техніки; може аналізувати та інтерпретувати різні типи промов; може застосовувати методи підготовки ефективного та етичного висловлювання; усвідомлює важливість етичної поведінки та безпеки порушення етичних норм; розуміє необхідність подальшого поповнення знань з риторики і розширення своїх мовних навичок.

Такий обсяг годин з риторичної підготовки є, на нашу думку, професійно необхідним для майбутніх філологів польської мови. Окрім цієї дисципліни є й інші, які допомагають студентам нагромаджувати інформацію, упорядковувати її, на основі цього створювати тексти різних стилів, аналізувати тексти, а також є дисципліни, безпосередньо пов'язані з комунікацією, що ще більше розвиває риторичні вміння філологів.

Проаналізувавши дисципліни інших філологічних спеціальностей, можна зробити висновок, що хоч вони й мають значний потенціал щодо розвитку риторичних умінь у студентів, але вивчення цих курсів не надає цілеспрямованого риторичного розвитку студентів. Адже в кожній із цих спеціальностей є предмети, які лише однобічно розкривають риторичний потенціал студентів.

Таким чином, порівнюючи стан навчання основ риторики та розвитку риторичних умінь у студентів-філологів під час вивчення польської мови у ВНЗ України та Польщі, можна зробити висновок, що в Польщі відводиться більше годин на вивчення риторики на журналістській спеціальності; окрім того, цей курс вивчається два семестри. Аналіз навчальних планів і програм українських ВНЗ свідчить, що вони не зорієнтовані на цілеспрямований розвиток риторичних умінь у студентів. Адже в деяких ВНЗ риторика вивчається занадто пізно, а саме на 4 та 5 курсах, в інших взагалі не відводяться години на цю дисципліну. За наявності значних можливостей філологічних дисциплін щодо риторичної підготовки, їх потенціал залишається не реалізованим через деяку невідповідність вимогам філологічної підготовки, переважно теоретичну спрямованість навчання, орієнтацію на монологічні форми спілкування, недостатню активізацію пізнавальної діяльності студентів тощо.

Отже, як бачимо, як у Польщі, так і в Україні необхідно вдосконалювати риторичну підготовку філологів, адже слово є основним знаряддям їхньої праці, а риторика є невід'ємним компонентом

підготовки до професійної діяльності. Однак у ВНЗ Польщі все-таки риторичній складовій надається більша перевага, порівняно з ВНЗ України, бо крім риторики, вивчаються й інші дотичні дисципліни.

Перспективи нашого дослідження вбачаємо в аналізі та порівнянні риторичних методів, форм та засобів, які використовуються під час підготовки філолога-полоніста у ВНЗ України та Польщі.

Використані джерела

1. Вільна енциклопедія "Вікіпедія" [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki>.
2. Голуб Н. Риторика у вищій школі : монографія / Н. Голуб. – Черкаси : Брама-Україна, 2008. – 400 с.
3. Закон України "Про вищу освіту" [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
4. Program stacjonarnych studiow pierwszego stopnia na kierunku filologia polska [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://polonistyka.amu.edu.pl/__data/assets/pdf_file/0006/190518/1-st-filpol-2014-2015-lic..pdf

Ранюк О. П.

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ ОБУЧЕНИЯ РИТОРИКЕ БУДУЩИХ ФИЛОЛОГОВ ПОЛЬСКОГО ЯЗЫКА В ВУЗАХ УКРАИНЫ И ПОЛЬШИ

В статье проанализировано современное состояние риторической подготовки филологов польского языка в вузах Украины и Польши. Определены основные преимущества учебных дисциплин, способствующих развитию риторических навыков студентов-филологов, а также проблемы преподавания, которые не позволяют студентам полноценно овладеть филологической специальностью.

Ключевые слова: риторика, риторическая подготовка, высшая школа, учебный план, польский язык.

Raniuk O. P.

MODERN STATUS OF TEACHING RHETORIC TO FUTURE PHILOLOGISTS OF POLISH IN UKRAINE AND POLAND

Analyzed and compared in the article is the current state of teaching rhetoric to the philologists of Polish in the Universities of Ukraine and Poland.

In Ukraine, due to the Law "On education", each higher educational establishment may choose how to design the curriculum and select items. That is why we analyzed the curricula of three universities: Khmelnytsky National University, Uman State Pedagogical University and Eastern University. On the basis of the curricula for the linguists of Polish we concluded that in Ukraine there is no special development of rhetorical skills in students. Indeed, in some universities rhetoric is taught too late, in the 4th and even 5th years; in the others there is no such subject in the curriculum at all.

In Poland in the first three years students study only core subjects and the philologists of Polish choose a specialty. When analyzing their curricula we found out that most attention to developing rhetorical skills is drawn at the specialty of "Journalism"; besides the relevant course of rhetoric students may study the course of "Rhetoric and eristic". This subject is given a sufficient number of hours and a significant amount of material. Apart from this there are other subjects that help students gain the information, organize it, create texts on the basis of different styles, analyze texts, and there are subjects directly related to communication which further develop the rhetorical skills of philologists.

Thus, in both Poland and Ukraine rhetorical training of philologists needs further improvement, though Ukraine has more disadvantages on rhetorical education as compared to Poland. In Ukraine there are significant opportunities of research on rhetorical training, but their potential is not realized because of some inadequacy of teaching, its orientation on theoretical knowledge mainly and on the monologue form of communication, lack of cognitive activity of students and others.

Key words: rhetoric, rhetorical education, higher education, curriculum, Polish.

Стаття надійшла до редакції 15.09.2015